

DOI: 10.18427/iri-2016-0056

A kormányzó és a trón. Alkotmányos szerepvállalás vagy dinasztikus tervek a Horthy családban

Olasz Lajos

Szegedi Tudományegyetem JGYPK

olasz@jgypk.szte.hu

Az elvesztett háború, a birodalom kettészakadása és a Magyarországon kirobbanó forradalmi változások hatására 1918 novemberében IV. Károly király úgy döntött, hogy visszavonul az államügyek gyakorlásától, és tudomásul veszi a bevezetésre kerülő alkotmányos reformokat, még ha azok megváltoztatják az ország államformáját is. Miután november 16-án a parlament képviselőháza feloszlatta magát, a felsőház pedig berekesztette a tanácskozásait, az állami szuverenitás kizárólagos letéteményeseként működő Nemzeti Tanács deklarálta, hogy az ország népköztársasággá alakul (Romsics, 2002:112-113; Kardos, 2012:64-65.).

A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság hónapjai után, majd a rövid életűnek bizonyuló Peidl Gyula és Friedrich István vezette kormányokat követően 1919. november 24-én került az ország élére olyan szélesebb társadalmi támogatottsággal rendelkező adminisztráció, amit a nyugati hatalmak is elismertek tárgyalópartnernek. Huszár Károly kormánya az egyik legfontosabb intézkedésnek a nemzetgyűlési választások megtartását, legitim törvényhozás megteremtését tartotta (Pölöskei, 1994:124-128).

A február 16-án összeülő nemzetgyűlés feladata volt az államforma és az államfői hatalom gyakorlásának rendezése. Abban a meghatározó politikai erők mind egyetértettek, hogy helyre kell állítani a monarchiát. Két élesen szembenálló táborra szakadtak viszont a parlamenti erők abban a kérdésben, hogy van-e törvényes királya az országnak, betöltöttnek tekinthető-e a trón, vagy IV. Károly visszavonulása a trónról való lemondást jelentette. A legitimisták ragaszkodtak ahhoz, hogy továbbra is IV. Károly a törvényes uralkodó, érvényben van a Habsburg örökösödés, tehát a következő király is ebből a családból kerül ki. A szabad királyválasztók álláspontja szerint az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése, az uralkodónak az állami ügyek intézésétől való visszalépése, és tartós külföldi tartózkodása következtében a *pragmatica sanctio* érvényét veszítette, a trón megüresedett, és az új király megválasztásának joga a nemzetet illeti meg (Boros - Szabó, 2008: 285-286).

A nemzetgyűlés végül nem deklarálta a monarchia visszaállítását, mert abból indult ki, hogy a királyság sosem szűnt meg, az 1918 novembere után fennálló ideiglenes hatalmi konstrukcióknak nem volt alkotmányos alapjuk. A trónt, a szabad királyválasztó többség nyomására betöltetlennek nyilvánították, de az uralkodó személyét érintő döntést egyelőre elhalasztották. Addig is, az államfői feladatok ellátására egy régi tisztség felelevenítésével, kormányzót választottak. Erre a posztra egy esélyes jelölt kínálkozott, Horthy Miklós, a Monarchia hadiflottájának utolsó parancsnoka, illetve az országban rendelkezésre álló egyetlen számottevő fegyveres erő, a Nemzeti Hadsereg fővezére. A megoldást a nyugati hatalmak is támogatták, akik egyébként határozottan elutasították, hogy Habsburg házból származó uralkodó kerüljön ismét az ország élére (Püski, 2006:17-18; Gratz, 2001:51-54).

A kormányzó monarchista felfogást vallott, és hűségéről biztosította IV. Károlyt, de a visszatérését az antant hatalmak elutasító magatartása és a szomszédos államok,

mindenekelőtt az új Csehszlovákia ellenséges magatartása miatt nem tartotta időszerűnek. Az uralkodó azonban a legitimista politikusok biztatására 1921. március 26-án Magyarországra érkezett, hogy elfoglalja a trónt, de Horthy, tartva a súlyos nemzetközi következményektől, távozásra beszélte rá. A nagyhatalmak már február folyamán figyelmeztettek, hogy minden eszközzel készek meggátolni a Habsburgok visszatérését Ausztriába vagy Magyarországra. Csehszlovákia, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság pedig az eset után katonai és politikai szövetséget kötött egymással, egy ilyen lépés megakadályozására (Horthy, 2011:156-158).

Az uralkodó azonban magyarországi hívei bátorítása nyomán október 20-án ismét hazatért. Fegyveres kísérete és a kormányzóhoz hű erők között 23-án Budaörs határában fegyveres összecsapás alakult ki. IV. Károly azonban nem akarta erőszak árán átvenni a trónt, ezért a távozás mellett döntött, elfogadta, hogy a nagyhatalmak Madeirára szállítsák. Az szabad királyválasztó erők sürgetésére és az antant elvárásának megfelelően 1921. november 6-án a parlament kimondta a Habsburg ház trónfosztását és a *pragmatica sanctio* megszűnését. Az antant megnyugtatóására Bethlen István miniszterelnök külön kormánynyilatkozatban erősítette meg, hogy az ország nem választ Habsburg uralkodót (Gratz, 2001:107-109, 116-120).

A király-kérdés azonban továbbra is a közélet egyik megosztó problémája maradt. 1922. április 1-jén IV. Károly meghalt. Felesége, Zita királyné azonban legidősebb fiuk, Ottó nevében bejelentette igényét a magyar trónra. A legitimista tábor többsége támogatta ezt a törekvést, míg egy kisebb csoport a Habsburg ház magyarországi ágának valamelyik tagját szerette volna uralkodónak. A szabad királyválasztó politikusok egy kisebb csoportja viszont azt kezdeményezte, hogy Horthy Miklós megkoronázásával egy nemzeti dinasztia lépjen a trónra. Horthy azonban elutasította ezt a lehetőséget, és inkább a kormányzói hatalom kiszélesítésére törekedett. 1920-ban csak erősen korlátozott jogkört állapítottak meg a kormányzó számára. Ennek következtében a felségjogok egy részét senki nem gyakorolta, ami akadályozta az állami szuverenitás teljes körű érvényesülését. A parlament később 4 alkalommal is bővítette az államfő jogkörét, így az, az 1930-as évek végére már közel azonossá vált a királyi hatalommal (*Magyar törvénytár*, 1938:168-169).

A trón betöltésével kapcsolatban felmerültek egészen extrém javaslatok is. A radikális nemzeti erők körében, Gömbös Gyula környezetében fogalmazódott meg az ötlet, hogy a Habsburg ház egyik magyarországi tagja, Albrecht királyi herceg és a kormányzó lánya, Horthy Paulette házassága révén születhetne új uralkodó család, amely már elfogadható volna a legitimista és a szabad királyválasztó erők számára egyaránt. Az ilyen elképzeléseknek azonban felelős politikai tényezők, köztük a kormányzó sem tulajdonított jelentőséget (L. Nagy, 1986:36-37).

Az 1930-as évek második felében felújultak a király-kérdéssel kapcsolatos viták. A gazdasági válság és a szélsőséges politikai erők megerősödése nyomán a mérsékelt politikai körök az ország stabilitásának biztosítását várták az alkotmányos monarchia helyreállításától. A nemzetközi politikában is csökkent a Habsburgokkal szembeni elutasítás, Ausztriában hatályon kívül helyezték a királyi család kitiltására vonatkozó rendelkezéseket. Magyarországon a mérsékelt politikai körökben jelentős tábora volt azoknak, akik támogatták volna Ottó trónra emelését (Csonka, 1989:150-151; L. Nagy, 2006:95-98).

A kormányzóság körül tömörülő radikális nemzeti erők viszont Horthy Miklós számára kívántak uralkodói szerepkört biztosítani. Ennek nemcsak a fennálló parlamenti viszonyok védelme és a politikai stabilitás szempontjából tulajdonítottak jelentőséget, hanem a napirendre kerülő revízió, az I. világháború után elvesztett területek visszacsatolása tekintetében is fontosnak látták, hogy az újjászülető,

soknemzetiségű kárpát-medencei monarchia élén ne csupán egy főtisztviselő, hanem uralkodói tekintély álljon. Az egyik elképzelés szerint, a kormányzót fejedelmi címmel kellene felruházni, amely biztosítaná számára a teljes királyi hatalmat, miközben a trónt továbbra is üresen hagyná. Így elkerülhetők lennének a koronázás esetén várható éles belpolitikai viták. A történelmi hagyományokban gyökerező fejedelmi cím felvétele világosan jelezné az állam legfőbb külpolitikai célkitűzését, az idegen uralom alatt álló magyar területek egyesítésének szándékát (Szilágyi, 1937).

A kormányzói jogkör bővítése kapcsán 1937-ben nagy vita bontakozott ki az utódlás kérdése körül. Horthy ragaszkodott volna ahhoz, hogy maga jelölhesse ki az utódját, a következő kormányzót. A parlamenti erők azonban ezt elutasították, mert ilyen jogkörrel még a király sem rendelkezett. Az ügy végül kompromisszummal zárult, a kormányzó javaslatot tehetett a későbbi államfő személyére, a döntés azonban az országgyűlést illette, amely saját jelöltet is állíthatott. A vita időszakában elterjedt az a szóbeszéd, hogy Horthy valójában idősebb fiát, Horthy Istvánt szeretné utódjának, és ezzel gyakorlatilag egy kormányzói dinasztiaát kíván alapítani. A feltételezés azonban alaptalannak bizonyult, Horthy 3 volt miniszterelnököt javasolt a parlamentnek, kormányzóválasztás esetére (*Magyar törvénytár*, 1938:168-169).

Az 1940-es évek elején, befolyásos politikai körökben annak a lehetősége is felmerült, hogy az olasz uralkodó család valamelyik tagját, esetleg a királyt, Viktor Emánuelet hívják meg a magyar trónra. Az olasz kapcsolatok szorosabbra fűzésétől azt remélték, hogy ez talán majd segít nagyobb távolságot tartani az egyre többet követelő Németországgal szemben. A dinasztikus megoldást azonban Mussolini nem támogatta, és ellenezte Horthy is. A kormányzó nem kívánta elkötelezni az országot, amíg a háború be nem fejeződik, hogy a trón betöltése a majdani erőviszonyoknak megfelelően történhessék (Ciano, 1999:429; Olasz, 2007:368-369).

Az 1940-es évek elején a világháború kiterjedése, az erősödő német politikai nyomás és a hazai szélsőjobboldal mind agresszívabb fellépése nyomán egyre komolyabb problémát jelentett, hogy ha a már 70 év felett járó kormányzó betegség vagy más okok miatt nem tudja ellátni a hivatalát, veszélybe kerülhet az ország stabilitása, és egy német érdekeket szolgáló szélsőséges politikus kerülhet az állam élére. Az egyik lehetséges megoldást az jelenthette, ha a kormányzó mellé helyettest állítanak, aki ugyanazt a politikai irányvonalat képviseli, mint Horthy Miklós, és aki szükség esetén azonnal átvéve az ügyek vitelét, meg tudja őrizni az alkotmányos parlamenti berendezkedést, és a nyugat felé irányuló kapcsolatokat. A kormányzó kezdetben fenntartásokkal fogadta az erre vonatkozó javaslatokat. A Jugoszlávia német megszállásával kapcsolatos események után azonban már maga is helyeselte ezt a megoldást. Hivatalos kezdeményezést a Szovjetunió elleni hadba lépés után, november közepén tett Horthy, hogy az országgyűlés válasszon mellé helyettest. Konkrét javaslattal nem élt ugyan, de utalt rá, hogy egyetlen személyt tart igazán alkalmasnak erre a feladatra, az idősebb fiát (*Horthy Miklós*, 1963:309-312).

Az elképzelés a politikai erők részéről éles reakciókat váltott ki, különösen, mert a kormányzó szándéka szerint a helyettese utódlási joggal is rendelkezett volna. Sokan ezt a lépést csak előkészületnek tekintették, hogy Horthy később megkoronáztassa a fiát, és ezzel egy új uralkodó dinasztiaát alapítson. A Horthy család körül felerősödő kultuszépítést, a Hunyadiakkal való párhuzamra való gyakori médiahivatkozást, Horthy István gyors előmenetelét, MÁV elnöki, majd államtitkári kinevezését és felsőházi tagságát egyesek egyértelműen erre utaló jelnek tekintették. A kormányzó fiának megkoronázását, de még helyettesi pozícióba emelését is számos politikai csoport hevesen ellenezte. A konzervatív, katolikus, legitimista körök Ottó későbbi trónra lépésének fő akadályának tekintették, ha a Horthy család több generációja

követné egymást az állam élén. A szélsőjobboldal viszont az intézkedés stabilizációs szándéka miatt lépett fel. Mivel a kormányzó, együttműködött a németekkel, Berlin a fia ellen sem emelhetett kifogást, és így a szélsőjobboldal már nem számíthatott arra, hogy Hitler a radikális erőket segíti hatalomra (*Serédi Jusztinián*, 1990:60).

A széleskörű ellenállást látva, a kormányzó végül hozzájárult, hogy a sok kritikát kiváltó utódlási jogot kihagyják a törvényjavaslatból. Ez megnyugtatta a mérsékelt konzervatív köröket, a nyilasok agresszív tiltakozása ugyanakkor összefogásra, és a kormányzó mögötti felsorakozásra ösztönözte őket. Különösen, miután Horthy többek előtt megerősítette, hogy nem törekszik fia trónra emelésére. A parlament, 1942. február 19-én közfelkiáltással kormányzóhelyettesé választotta Horthy Istvánt. Magas közjogi méltóságba emelése mögött valóban nem dinasztikus elképzelés, hanem a fennálló alkotmányos berendezkedés stabilizáló szándéka állt, a fokozódó német követelésekkel és a szélsőjobboldal erősödő nyomásával szemben (*Shvoy Kálmán*, 1983:235; *Sakmyster*, 2001:257).

A kormányzóhelyettes 1942 nyarán frontszolgálatra vonult be a 2. hadsereghez, és vadászpilótaként harcolt a Donnál. Augusztus 20-án egy harci feladat teljesítése közben repülőbalesetet szenvedett, és hősi halált halt. Az országot megrázó gyász, és a Horthy család iránt megmutatkozó, esetenként túlzó pátosz és hódolat ismét teret adott azoknak a találgatásoknak, hogy a kormányzó talán dinasztikus terveket dédelget, és élve a széleskörű társadalmi együttérzéssel, kétéves unokáját kívánja királlyá koronáztatni. Így biztosítana vezető pozíciót a családjának a háború utáni időkre. A kormányzó által fel nem vetett, de sokakat foglalkoztató lehetőséghez a politikai erők saját aktuális céljaik szerint viszonyultak. A kormányzót támogató radikális nemzeti csoportok készek lettek volna támogatni egy ilyen kezdeményezést, ezzel nélkülözhetetlenné téve magukat, és hosszabb távra is biztosítva a politikai befolyásukat. A katolikus, legitimista körök hallani sem akartak egy ilyen lépésről, mert esélyt láttak arra, hogy a háború után a jó nyugati kapcsolatokkal rendelkező Ottó talán visszatérhet az ország élére (*Serédi Jusztinián*, 1990:26; *Pusztaszeri*, 2001:111-112).

A nyilas párt részéről Szálasi Ferenc, azon a véleményen volt, hogy a Horthy-unoka királlyá koronázásával szemben a mérsékelt konzervatív és liberális körök komoly ellenállást fejtenek majd ki, így a megvalósításához a kormányzó kénytelen lesz a szélsőjobboldalra támaszkodni. Ifj. Horthy István trónra kerülése nem zavarta volna a nyilas vezért, csak ha az, a parlamenti berendezkedés megerősítését eredményezi. Ezért döntő kérdésnek tartotta, hogy az új király mellett a nádori vagy a megnövekvő jogkörű miniszterelnöki pozíciót ő maga tölthesse be. 1942. szeptember közepén kihallgatást kért a kormányzótól. Azt tervezte, hogy támogatást ajánl neki dinasztikus tervei megvalósításához, azzal a feltétellel, ha cserébe számíthat az ország ügyeit ténylegesen intéző kormányfő pozíciójára. Horthy Miklós azonban nem fogadta Szálasi (*Hungarista mozgalom*, 1942:46).

A trón betöltésével kapcsolatos politikai kombinációk, híresztelések terjedése hatására Kállay Miklós miniszterelnök egy emlékiratban foglalta össze álláspontját, amit 1942. szeptember 1-jén átadott a kormányzónak. Ebben kifejtette, hogy ifj. Horthy István megkoronázása súlyos belpolitikai feszültséget okozna, és a fennálló alkotmányos rendszert támogató mérsékelt erőket is szembefordítaná a kormánnyal. Egy kétéves kisgyerek egyébként sem tudna kellő tekintélyt sugározni, stabilizáló szerepet játszani, amire a külső nyomás és a belső viták közepette az országnak szüksége lenne. A trón betöltése esetén legfeljebb a kormányzó megkoronázásának lenne realitása, ezt azonban Horthy már több alkalommal is elutasította. Kállay szerint tehát a trónt egyelőre szabadon kell hagyni. A háború után, a majdani

nemzetközi erőviszonyokat látva olyan királyt lehet választani, aki a legkedvezőbb elbírálást tudja biztosítani az országnak és a társadalom többsége is mögötte áll. Ez lehet Habsburg Ottó, vagy az olasz királyi ház egy tagja, de, ha a körülmények annak kedveznek, ifj. Horthy István személyében trónra léphet egy új magyar dinasztia is (*Horthy Miklós*, 1963:323-328).

Kállay egyelőre azt javasolta, hogy az országgyűlés emléktörvényben örökítse meg a hősi halált halt kormányzóhelyettes érdemeit, amelyben rendelkeznek ifj. Horthy István állam által támogatott neveléséről is, hogy a későbbiekben fontos közéleti szerepet játszhasson. Ez a megoldás alapvetően azonos volt a kormányzó szándékával. Az emléktörvény azonban újabb vitákat váltott ki, mert az eredeti szöveg direkt utalásokat tartalmazott, a Horthy család esetleges későbbi uralkodói szerepére. Úgy fogalmazott, hogy az Árpádok, Anjouk és a Hunyadiak örökösöként a gondviselés a Horthy nemzetséget adta a magyarságnak, és a kormányzóhelyettes halála után most a fia hivatott a vezetésre. A túlzott pátoz ez esetben egyet jelentett a trónigény demonstratív megfogalmazásával. A kormányzó viszont, aki hosszabb távon komoly szerepet szánt az unokájának a politikai életben, a feltételezések ellenére a megkoronázását nem tervezte. (*Edelsheim Gyulai*, 2000:181).

A politikai tiltakozás, és még a kormánypárt részéről is elhangzó kritikák nyomán Horthy kérte a javaslat átdolgozását. Az esetleges trónra lépéssel kapcsolatos utalások kimaradtak a szövegből, és a törvényalkotó már csak reményét fejezte ki, hogy ifj. Horthy István a későbbiekben jelentős közéleti tevékenységet folytathat. A vita során, félve a kormányzóság körül tömörülő radikális nemzeti erők királyválasztó törekvéseitől, katolikus körökben felmerült, hogy a református Horthy-unoka térjen át a katolikus hitre, és így tegye magát elfogadhatóbbá a felekezeti többség számára. A legitimista Serédi Jusztinián hercegprímás azonban éppen azért utasította el ezt a lehetőséget, nehogy ezzel is megkönnyítsék ifj. Horthy István trónra emelését. Serédi a kormányzót is felkereste az ügyben, Horthy azonban kijelentette, hogy semmilyen körülmények között nem támogatja egy gyermekkirály megkoronázását. A háborút követően így szabadon eldöntheti az ország, hogy magyar vagy külföldi dinasztiaiból származó uralkodót választ (*Serédi Jusztinián*, 1990:88-91, 159-161).

A kérdés még hónapokon át foglalkoztatta a közéletet. Néhány helyen, megyei vezetők, vagy a kormányzóság holdudvarába tartozó nemzeti radikális csoportok tagjai nyíltan felvették a Horthy-unoka királlyá választásának lehetőségét, vagy legalább azt, hogy a kormányzói cím öröklődjön a Horthy családon belül. Széleskörű kampányt folytatott a kormánypárt is a kormányzó és a háborús hős, Horthy István érdemei elismerésére, amely során esetenként a Horthy család trónra emelésének lehetősége is elhangzott. Mindez azonban inkább a fennálló rendszer erősítését, a kormányzó iránti szimpátia növelését szolgálta, és nem konkrét koronázási terveket takart (*Saly*, 1945:557-566; *Serédi Jusztinián*, 1990:162-163).

1943 végén Kállay miniszterelnök a trón háború utáni betöltésével kapcsolatban már Habsburg Ottót tartotta a legesélyesebbnek. Hírek terjedtek el arról, hogy az Egyesült Államokban élő és Rooseveltnél személyes jó viszonyban álló Ottót esetleg a nyugati hatalmak is szívesen látnák Magyarországon, vagy egy újjászervezett közép-európai államszövetség élén. Kállay javaslatára Horthy beleegyezett, hogy ha német megszállásra kerülne sor, és elmozdítanák őt a kormányzói székből, akkor az ország nemzetközi képviselőjét Ottó vegye át. Ez jogi szempontból nem jelentette az államfői feladatok átruházását, de jelezte, a kormányzó kész elfogadni, hogy Ottó jelentős szerepet kapjon a magyar közéletben (*Szegedy-Maszák*, 1996:320-321).

Horthy Miklós kormányzóságának utolsó évében, különösen a II. világháború alatt különböző politikai körökben többször is felmerült, hogy Horthy dinasztikus terveket

dédelget, meg akarja szerezni a trónt a maga, vagy valamelyik családtagja számára. Ezt a feltételezést a történeti források nem támasztják alá. A kormányzó többször is elutasította megkoronázásának lehetőségét, és elhárította a fia vagy unokája trónra emelésére vonatkozó felvetéseket is. Azt viszont a háborús években már fontosnak látta, hogy idősebb fia kövesse őt az államfői székben, illetve, hogy elesett fia helyett unokájának is biztosítsa a lehetőséget a majdani jelentős közéleti szerepvállalásra. Mindebben nem elsősorban dinasztikus törekvés vezette, hanem az általa képviselt politikai berendezkedés megőrzésének, és háború utáni átmentésének szándéka.

Irodalomjegyzék

- Boros Zsuzsanna, & Szabó Dániel (2008). *Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944)*. Budapest: ELTE Eötvös.
- Ciano, Galeazzo: *Ciano gróf naplója 1939-1943*. (1999). Budapest: Ármádia.
- Csonka Emil (1989). *Zita története*. Budapest - Szeged: Eötvös - Szent Gellért.
- Edelsheim Gyulai Ilona (2000). *Becsület és kötelesség*. I. köt. Budapest: Európa.
- Gratz Gusztáv (2001). *Magyarország a két világháború között*. Budapest: Osiris.
- Horthy Miklós *titkos iratai*. (1963). Sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós & Szűcs László. Budapest: Kossuth.
- Horthy Miklós (2011). *Emlékirataim*. Budapest: Európa.
- Hungarista mozgalom naplója* (1942). Hadtörténeti Levéltár Personalia VII. 207.
- Kardos József (2012). *A Szentkorona-tan és a legitimizmus*. Budapest: Gondolat.
- L. Nagy Zsuzsa (1986). *Liberális pártmozgalmak 1931-1945*. Budapest: Akadémiai.
- L. Nagy Zsuzsa (2006). *Egy politikus polgár portréja – Rassay Károly*. Budapest: Napvilág.
- Magyar törvénytár. Az 1937. évi törvénycikkek*. (1938). Jegyzetekkel ellátta: Degré Miklós & Várady-Brenner Alajos. Budapest: Franklin.
- Olasz Lajos (2007). *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941-1944)*. Budapest, Akadémiai.
- Pölöskei Ferenc (1994). *A köztársasági eszme története Magyarországon*. Budapest: Cégér.
- Pusztaszeri László (2001). *Habsburg Ottó élete és kora*. Budapest: Nap.
- Püski Levente (2006). *A Horthy-rendszer 1919-1945*. Budapest: Pannonica.
- Romsics Ignác (2002). *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris.
- Sakmyster, Thomas (2001). *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós 1918-1944*. Budapest: Helikon.
- Saly Dezső (1945). *Szigorúan bizalmas! Fekete könyv 1939-1944*. Budapest: Stádium.
- Serédi Jusztinián hercegprímás feljegyzései 1941-1944*. (1990). Sajtó alá rendezte, az előszót, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Orbán Sándor - Vida István. Budapest: Zrínyi.
- Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918-1945*. (1983). Sajtó alá rendezte, a bevezető szöveget írta, magyarázó jegyzetekkel ellátta: Perneki Mihály. Budapest: Kossuth.
- Szegedy-Maszák Aladár (1996). *Az ember ősszel visszanez... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból*. II. köt. Budapest: Európa - História.
- Szilágyi László (1937). Fejedelem, kormányzó, nádor. I-III. *A Vármegye*, (9), 1-3, (10), 1-2, (11), 1-2.